

Cilt: 6, Sayı: 11, Ocak 2018 / Volume: 6, Issue: 11, January 2018

AMERİKALI BİR ASKER VE GAZETECİNİN GÖZÜNDEN ÇANAKKALE SAVAŞLARI

Battle of Gallipoli from the point of view of an American journalist

Furkan KARACAKAYA*

ÖZ

Türk tarihinin en önemli zaferlerinden biri olan Çanakkale Savaşları bütün dünyanın ilgisini çekmiştir. Cephede neler olduğunu yerinde görüp öğrenebilmek için bir çok gazeteci Osmanlı Devleti'nin izniyle savaş bölgesine gitmiştir. Bunlardan birisi de Amerikalı Granville Fortescue'dur. Askerlikten ayrılarak gazetecilik yapmaya başlayan Fortescue, savaş bölgesine giderek savaşı yerinde izlemiş, birçok not tutmuş ve gözlemlerde bulunmuştur. Tuttuğu bu notları ve gözlemlerini daha savaş bitmeden İngiltere'de kitap haline getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Çanakkale Savaşları, Amerikalı Gazeteci

ABSTRACT

One of the most important battles of the Turkish history, Battle of Gallipoli aroused interest from all over the World. With the permission of Ottoman Government lots of journalists went to the war zone to observe the war. Granville Fortescue was one of them. He started working as a journalist after leaving the army. During the war he went to Gallipoli and made many observations and also took lots of notes. When he get back to London he wrote a book based on his observations and notes.

Keywords: Ottoman Empire, Battle of Gallipoli, American journalist

---

*İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Öğrencisi,
Furkankaracakaya@gmail.com

Çanakkale savaşları genelde dünya tarihine, özelde ise Türk tarihine damgasını vurmuş en önemli savaşlardan birisidir. İlk bombardımanın başladığı 3 Kasım 1914 tarihinden, son İtilaf askerinin çekildiği 9 Ocak 1916'ya kadar yaklaşık 14 ay süren savaşta kanlı çatışmalar yaşanmıştır. Nihayet Aralık ayından itibaren gizlice çekilmeye başlayan İtilaf kuvvetleri 9 Ocak 1916'da son askerini de alarak Çanakkale'yi terk etmiştir (Kuroğlu, 2012: 345-361; Karacakaya, 2016: 169).

Türk ve dünya basını savaşla yakından ilgilenmiş, savaşın gidişatını anında kendi kamuoylarına aksettirmek için elinden geleni yapmıştır. Basın organları savaş alanına özel harp muhabirleri göndermişlerdir (Albayrak, 2016: 195). Çanakkale'ye gazeteci haricinde, bazı ülkelerin kara ve deniz ordularına mensup subaylar da gözlemci veya gözlemci/gazeteci sıfatıyla gelmişlerdir (Albayrak, 2016: 195-198).

Savaşın gelişimi ile ilgili haberler iletişim araçlarının azlığı nedeni ile zamanında duyurulmasa bile, bazen üç-dört, bazen de yirmi günlük aralarla gazetelerde yer almıştır (Özkaya, 1996: 295-313).

Bu çalışmada, Birinci Dünya Savaşı esnasında Çanakkale cephesinde bulunmuş Amerikalı eski bir asker olan ve o sırada Amerikan gazeteleri adına muhabirlik yapan Granville Fortescue'nun savaşla ilgili gözlemlerini ortaya koymaya çalışacağız.

Granville Roland Fortescue 12 Ekim 1875'te ABD'de doğmuştur, Yale Koleji'nde başladığı eğitime Pensilvanya Üniversitesi'nde devam ederken Amerika-İspanya savaşına katılmak için eğitimini yarıda bırakmıştır. 1898'de Amerikan ordusuna katılmış, 1898-1901 arasında Filipinler'de savaşmıştır. 1904'teki Port Arthur baskınından önce Japon-Rus savaşı sırasında Japonya'da askeri ateşe olarak görevlendirilmiştir. 1906 yılında da ordudan ayrılmıştır. I. Dünya Savaşı sırasında ise *Daily Telegraph* gazetesine adına Belçika, Fransa, İngiltere, Rusya ve Osmanlı Devleti'nin ordularını sahada incelemiştir. Fortescue, muhabirlik yaptığı dönemlerde ve sonrasında birçok kitap yazmıştır. Yazdığı kitaplardan bazıları aşağıdadır. *At the Front with Three Allies: My adventures in the Great War*. London 1914: A. Melrose, Ltd; *Russia, The Balkans and the Dardanelles*, (1915); *What of the Dardanelles? An Analysis*. 1915; *Forearmed*, (1916); *France Bears The Burden*, (1917); *Front Line and Deadline: The Experiences of a War Correspondent*. New York 1937.

Fortescue, 1915 yılının Mayıs ayı içinde İstanbul'a gelmiş, İstanbul'dan Çanakkale'ye geçmiş, cepheleri gezmiş ve savaşla ilgili gözlemlerini yaptıktan sonra tekrar İstanbul'a dönmüştür.

Karargah-ı Umumi Erkan-ı Harbiye Reisi Von Bronsart Paşa'nın 20 Mayıs'ta imzaladığı Fortescue'nın cepheye gidiş belgesine göre; Fortescue, İstanbul'a New York Amerikan gazetelerinin temsilcisi olarak gelmiş ve İstanbul'da Pera Palas otelinde konaklamıştır. Almanca, İngilizce ve Fransızca bilen Fortescue, Çanakkale cephesine gitmesi için gereken izni Amerika Sefaretinin tevecçüğü ve Harbiye nazırının müsaadesiyle almıştır (BOA. DH. EUM. VRK. 25/60).

Fortescue, Çanakkale'ye hareket etmeden önce harp muhabiri sıfatıyla orduya ilhak edeceğini ve hususi talimat hükümlerine uyacağına dair bir belgeyi imzalamıştır (BOA. DH. EUM. VRK. 25/60).

Çanakkale'den İstanbul'a acil notuyla gönderilen 28 Mayıs tarihli başka bir belgede ise savaş muhabiri Fortescue'nun Çanakkale'den İstanbul'a hareket ettiği bildirilmiştir (BOA. DH. EUM. VRK. 25/60).

Fortescue, Çanakkale Savaşları ile ilgili gözlemlerini ve tuttuğu notları Avrupa'ya döndükten sonra Londra'da 'What of the Dardanelles' adıyla bir kitapta yayınlamıştır. Granville Roland Fortescue'nun kitabı, Hariciye Nezareti tarafından derhal tedarik edilmiş ve Genelkurmay Başkanlığı'na iletilmiştir. Kitap çok kısa bir süre içinde, Osmanlı Genelkurmay Başkanlığı İstihbarat Şubesi'nde görevli Yüzbaşı Rahmi tarafından İngilizceden tercüme edilerek 1916 yılı Şubat ayında basılmıştır (Albayrak, 2016: 207). Bu tercüme Burhan Sayılır tarafından 2003 yılında "Çanakkale" başlığıyla yeni harflere aktarılmıştır (Sayılır, 2003).

Granville Fortescue, Çanakkale Savaşları ile ilgili bu kitabını, özellikle İngiltere'de uygulanan sansür sonucu, halkın savaşla ilgili gerçekleri öğrenemediğini düşündüğü için ve kendi deyimiyle 'atmosferi temizlemek' için yazdığını belirtmiştir. Kitapta insanların kafasındaki soru işaretlerini gidermeye çalışmış ve neyin doğru neyin yanlış yapıldığını, kendi tecrübelerine dayanarak açıklamıştır (Fortescue, 1915: 13).

Fortescue'nun Çanakkale Savaşları hakkındaki bilgi kaynakları birkaç tanedir. Bunlardan ilki, görevi Çanakkale Boğazı'nın savunma mevzilerini incelemek olan ve barış sırasında Boğazlardan bir iki defa geçmiş bulunan, Varşova'da birlikte bulunduğu askeri bir gözlemcidir. Bu askeri gözlemcinin görüşlerinin kendisi üzerinde çok büyük etkisi olmuştur. Boğazların ilk zorlanması ve bombardıman sırasında İstanbul'da askeri konularda deneyimli bazı arkadaşlar edinen Fortescue, bunların tecrübelerinden de faydalanmıştır. Son olarak ise kendisi Çanakkale boğazını geçip Gelibolu ve Anadolu askeri bölgelerini ziyaret etmiştir. Kilitbahir ve Kala-i Sultaniyye istihkamlarını görmüş, sahilden doğru Kumkale'ye gitmiştir. 25 Mayıs'taki İngiliz çıkarmasını ve Türk obüslerinin savaş sırasında nasıl kullandıklarını bizzat izlemiştir. Savaş gemilerinin bombardımanlarını görmüş, Seddülbahir'deki Fransız, İngiliz ve Türk mevzilerini de gezmiştir. Kendisi bunu "dünyanın gördüğü en büyük savaşta bir gözlemciydim, bunu bir satranç oyununu izler gibi izledim ve bu kitap benim analizlerimin bir özetidir." sözleriyle anlatır (Fortescue, 1915: 14-15).

Fortescue, Amerikaya döndüğünde Çanakkale Savaşlarıyla ilgili izlenimlerini çeşitli toplantılarda halkla paylaşmıştır. Metropolitan Kulüp'te yaptığı bir konuşmada; Granville Fortescue, Türk ordusu hakkındaki gözlemleri ve gerçekleşen kara ve deniz savaşlarıyla ilgili bilgiler vermiştir. İtilaf Devletlerinin İstanbul'u ele geçirmesi konusunda konuşmaktan kaçınan Fortescue, iyi bir şekilde güçlendirilmiş bulunan Türk mevzilerini aşmakta büyük güçlükler çekildiğini söylemiştir. Fortescue, Türk ordusuyla birlikte İstanbul'dan Kumkale'ye kadar birlikte geldiğini, Gelibolu ve Kilitbahir'de İngiliz bombardımanına şahit olduğunu, bombaların Türk mevzilerine fazla zarar vermediğini ve İngiliz gemilerinin kıyıya 12 milden fazla

yaklaşmadığını, bunun da bombaların etkisini azalttığını kendisini dinleyenlere anlatmıştır (*Washington Post*, 9 Aralık 1915).

Granville Fortescue, Çanakkale Savaşları ile ilgili görüşlerinin yer aldığı kitabına, İngiltere’de bu savaşla ilgili uygulanan sansürü eleştirmekle başlar. İngiltere’de uygulanan sansürün halkı karanlıkta bıraktığını ve diğer Avrupa başkentlerinden gelen asılsız haberlerin halkın büyük umutlara kapılmasına sebep olduğunu belirtir. Gerçek durumdan habersiz olan halkın ordusundan çabuk ve net bir zafer beklediğini ve bunun olmaması durumunda ise büyük bir hayal kırıklığına uğrayacağını söyler. İngiltere’deki sansürün şiddetini fark ettiği an olarak ise İngiltere’deki en büyük gazete sendikasının başkanının kendisine “Koskoca İngiltere’de Çanakkale’de gerçekten ne olduğunu bilen bir tek sen varsın.” dediği anı gösterir. Çanakkale’de yaşananlarla ilgili İngiliz halkının yanlış düşüncelere sevk edildiğini ve orada yaşanan zorluklardan haberi olmayan halkın, olası bir başarısızlık karşısındaki tepkisinin çok şiddetli olacağını ve bunun sorumlusunun da uygulanmakta olan sansür olduğunu söyler. Ayrıca, uygulanan bu sansürün kendine güveni yüksek ve tam gelişmiş İngiliz ulusuna yapılan bir hakaret olduğunu belirtir (Fortescue, 1915: 10-11).

“...İngiltere halkı doğal zorlukları, susuzluğu ve düşmanın savaşı kazanmak için giriştiği büyük savuma hareketini görmezden mi geliyordu? Peki eğer onların mükemmel ordusunun üstüne kış çökmeden düşmanı kesin bir şekilde yenemezlerse, Spartalılar kadar yetenekli ordularının bu dünyaya veda edebileceğini de biliyorlar mı? Gelen fırtınalarla birlikte gerekli malzemelerin isteneceği merkezle olan iletişim düzensiz ve riskli olacaktır. Askerler istedikleri kadar cesur ve kahraman olsunlar, yemek ve mühimmatsız savaşabilirler mi? Eğer şimdi başarısız olursa Akdeniz Seferi Kuvvetlerinin kaderi ne olur? Bu ve bunun gibi başka düşünceler aklımda dolaşiyor. Bu savaşta her şey hesaplanıp analiz edildiğinde İngiltere’nin en büyük dezavantajının uyguladığı sansür olduğu ortaya çıkar. İngilizler gerçeği öğrenmek konusunda isteksiz mi? Atina, Amsterdam ve Roma’dan gelen ayrıntıyla hazırlanmış düşman bölgesinde devrim ve sahte zaferleri içeren haberler zeki, kendine güveni tam ve tam gelişmiş bu ulusa yapılan bir hakarettir. İngiliz halkı gerçekler karşısında karanlıkta tutulmakta ve aynı zamanda sahte haberlerle umutlandırılan insanlar aniden büyük fedakarlıklar yapmaya çağırılmaktadır. Buna şaşkınlıkları garip mi? İngilizlerin ordularına karşı yanlış düşüncelerinin sebebi sansürdür. Savaşan askerler şampiyonada futbol oynayan milli takım gibi ulusun umutlarını taşıyor, geri kalan vatandaşlar ise maçı izleyen taraftarlar gibi. Orduya kendi başına bir organizasyon gibi davranılıyor. Sokaktaki vatandaşın ona en yakın ilgisi vergisini ödemekle oluyor. Fakat şu anki savaşta bu acı bir şekilde yanlış. Yine de burada suçlanacak kişiler bu bakış açısına sahip oldukları için vatandaşlar değil. Kendi sorumluluklarının farkında olmamaları onların suçu değil. Bu ölümcül sonucun suçu sansüre atılabilir.”

Kitabın birinci bölümünde, müttefiklerin saldırı planlamasını anlatıp, bu hareketin başta sadece bir deniz hareketi olarak düşünülmesini eleştirir. Fortescue her iki taraftan görüştüğü kişilerden aldığı bilgiler sonucunda, bu operasyonun en baştan itibaren hem karadan hem de denizden yürütülmesi halinde başarılı

olabileceği sonucuna varır. Deniz operasyonunun başarısızlığından sonra, müttefiklerin ya operasyonu bitirmek ya da bir kara harekatı düzenlemekten başka şansı olmadığını bilen Türklerin, bu iki operasyon arasındaki süreyi kendileri adına mükemmel olarak değerlendirip savunmasını güçlendirdiğini yazar (Fortescue, 1915: 14-15).

Fortescue, Çanakkale Savaşlarındaki başarısızlığın sebeplerini izah ederken, İngiliz ve Fransız donanmalarının bombardımandan önce elinde hazır bir çıkartma planı olmadığını, müttefiklerin sadece donanmanın Çanakkale'yi geçmeye yeteceğini düşündüklerini, başarısızlığın asıl nedeninin en başta boğazın gemilerle geçmeye çalışılması olduğunu, Türklerin en çok savunma yıkdıkları kalelere ve kıyılara çıkarma yapıldığını beyan etmiştir (Fortescue, 1915).

Çanakkale'nin ve savunmasının durumunu bilen tarafsız bir subayla görüşen Fortescue, deniz harekatının yapıldığı günlerde sadece 3 bölük askerin Bolayır'dan karaya çıkarılmış olması durumunda, bütün Gelibolu yarımadasının fethedilebileceğini öğrendiğini söyler. Fortescue, bu durumu bir Alman subayının da doğruladığını belirtir. Bu büyük fırsatı kaçıran İngiliz personelinin ise 'orta seviyeli' askerler olarak damgalandığını yazar ve Karadeniz'e kadar önüne çıkan her şeyi yıkarak geçmeyi öngören bir planı yapan insanları, ileri görüşlü olmamakla itham eder, geçmişteki askeri operasyonları ve deniz operasyonlarını hor görmeye suçlar. Çılgınlık olarak gördüğü bu iyi planlanmamış operasyonun kan bedelinin henüz ödenmediğini öne süren Fortescue, İngiliz ve Fransız donanma kumandanlarının rakiplerini küçük görmekten kaynaklanan bir maceraya sürüklendiğini belirtir (Fortescue, 1915: 21).

Fortescue, kitabının ikinci bölümüne, müttefikler adına bu operasyonda başka bir hata olarak gördüğü, kalelere karşı gemilerle hücum edilmesini eleştirir. Bu konudaki kendi tecrübelerini anlatan Fortescue, gemilerin normal şartlar altında kalelere karşı başarı şansının olmadığını söyler. Bundan sonra ise Boğazı savunmak için dizilen mayınlardan ve Alman-Türk ortaklığında gerçekleştirilen savunma hazırlıklarından bahseder. Fortescue, ayrıca, en bilimsel ve sağlam yöntemlerle yerleştirilen ve en iyi mayın temizleme gemileriyle boğuşmaları beklenen mayınların boğazı geçilmez yaptığını söyler. Geçidi kapamak için 26 adet mayının kullanıldığını belirten Fortescue burayı geçmek için tek yolun, mayın temizleme gemilerinin bunları temizlemesi olduğunu söyler. Fakat bunun Çanakkale'de mümkün olmadığını, çünkü bu mayınların sadece çevredeki mevzilerdeki silahlar tarafından değil, kıyıdaki tepelerdeki kaleler tarafından da korunduğunu ekler (Fortescue, 1915: 27-28-30-32).

Fortescue 2. bölümün devamında Çanakkale Savaşları'nın dünya genelinde ne kadar önemli olduğunu, birdenbire gelişmiş bir olay olmayıp, neredeyse 100 yıla yakın bir dönemdeki İngiliz politikasının bu savaşa yönelik olduğunu söyler. Ayrıca İngiltere'nin en büyük devlet adamlarının kafasındaki politikaların bugünkü Çanakkale Savaşıyla samimi bir ilişkisi olduğunu söyleyen Fortescue, İngiltere'nin bu savaşı kazanmasının bir zorunluluk olduğunu da ekler. Bu zorunluluğu ise yeni neslin anlayamayacağını yazar. Bunu ise eğer İngilizler Gelibolu'yu geçemezlerse,

İngiltere'nin ışığının Türkiye'de, Mısır'da, Hindistan'da ve bütün Doğu'da bir daha bu kadar parlak yanmayacağını söyleyerek açıklar. Boğazların olası ele geçirilişinin savaşın sonunu hızlandırabileceği gibi olası bir mağlubiyetin ise yıllarca sürececek bir trajediye sebep olacağını söyler (Fortescue, 1915: 28).

Fortescue, kitabın kara savaşları ile ilgili bölümüne ise öncelikle, böylesine büyük çapta bir çıkarmayı neredeyse sorunsuz olarak gerçekleştirdiği için İngiltere ve müttefik kuvvetler donanmalarını tebrik ederek başlar. Buradaki savaşlarda müttefik askerlerinin karşılaşmasını beklediği sorunları anlatıp, Türklerin Mart'tan beri hiç durmadan çalışıp, neredeyse bütün Gelibolu yarımadasını dikenli telle çevirdiklerini söyler (Fortescue, 1915: 50-54-55).

“Martta Türkler Gelibolu'yu baştan başa dikenli telle kuşatmaya başladılar ve ilk İngiliz askeri karaya çıkmadan önce bu iş hemen hemen tamamlanmıştı. Dikenli tel sert ve fena bir malzemedir. Özellikle en keskin kesicilere dayanıklı olarak üretilmişlerdir. Arazinin yapısı dikenli tel döşemeye müsait olmakla kalmayıp ayrıca bu dikenli teller gemilerden gelen bombalardan korunaklı olmasını ve düşman birliklerine de görünmemesini sağlıyordu.”

Fortescue bu savaş sırasında müttefiklerin aleyhinde olan başka bir noktanın ise, savaş yerinin ikmal noktalarına olan uzaklığı olduğunu belirtir. Yazarın bu noktada verdiği başka bir bilgi de, kendisiyle birlikte aynı trenle İstanbul'a gelen çok sayıda Alman mühendisin amacının, savaş için Türklere gerekli olan cephaneyi üretmek olduğudur.(Fortescue, 1915: 59).

“ Yaz aylarında Gelibolu'daki operasyonları sekteye uğratan bir şeyi daha açıklamam gerekiyor: su kütüğü. Genellikle su nakliye gemileriyle geliyordu fakat zaten sorunlu olan yardım sisteminden su nakliyesinin nasıl etkilendiğini anlatmaya bile gerek yok. Burada yeniden uzaktan yapılan ikmalin çok büyük zorluklar barındırdığını ve muhtemel sonuçlarının felaket olacağını söyleme fırsatı buluyorum. Beni İstanbul'a götüren trenin bütün 2. sınıf kompartimanları Almanlarla doluydu. Küçük bir bakış bana bunların asker değil mekanik sınıftan insanlar olduğunu anlatmaya yetti. Sonradan keşfettim ki bunlar Türkiye'deki mermi fabrikalarını işletmek üzere işçileri eğitmişlerdi. Alman sistemi yerleşir yerleşmez bu fabrikalar Gelibolu'daki birliklere yeterli kalitede ve küçük çapta mermi üretmeye başladı.”

Fortescue'nun kitabında dikkati çeken noktalardan birisi de Türkiye ile ilgili bilgiler verdiği bölümdür. Artık hiçbir inandırıcılığı kalmayan isyan ve devrim haberlerini eleştirir. Hatta kendisi İstanbul'da iken çıkan bir haberi anlatır. Bu haberde savaşın bitmesini isteyen bir çete tarafından, Pera Palas otelinin yağmalandığını ve büyük bir ayaklanmanın çıktığını okuduğunu, fakat yazının gönderildiği tarihte kendisinin adı geçen otelde kaldığını ve böyle bir olayın yaşanmadığını, yazının tamamen uydurma olduğunu söyler. İstanbul'un savaşta olan diğer ülkelerin başkentlerinden bir farkının olmadığını ekler ve savaştan gayet az etkilendiğini söyler (Fortescue, 1915: 77).

“Türkiye’de olacak bir devrim dedikoduları o kadar çok ve sık tekrarlanır oldu ki artık bu haberler inandırıcılığını kaybetti. Neden İngiliz halkı bu uydurma haberlerle kandırılınsınlar. Midilli ve Atina’dan gelen Türkiye’deki sorunlara işaret eden gönderileri okudum. Birisinin İstanbul’daki ayaklanmadan bahsettiğini hatırlıyorum. Bunun kaynağı olarak ise savaşın bitmesini isteyen bir çete tarafından Pera Palas otelinin yağmalanmasını göstermişti. Fakat bu yazının gönderildiği tarihte ben bu otelde bulunuyordum. Bütün hikaye tamamı ile uydurmaydı. Kişisel gözlemime göre İstanbul savaşta olan bütün ülkelerin başkentlerinden daha normal bir şehirdi. Hayatın rutinliği askeri cephede verilen muazzam çabadan gayet az etkileniyor. Savaştan başkente gelen binlerce yaralı halkta bir etki yapmıyor. Türkler yaralı askerin ne demek olduğunu biliyorlar fakat korkak değiller ve kendilerine olan güvenleri tam.”

SONUÇ

Amerikalı eski bir subay olan ve Amerikan gazeteleri adına Çanakkale Savaşları’nı izleyip, Avrupa ve Amerika kamuoylarına savaş hakkında düşündüklerini anlatan Granville Fortescue’nun eserinde dikkat çeken 3 nokta vardır. Bunlardan ilki 1. Dünya Savaşı boyunca uygulanan sansür ve doğru bilgiye ulaşma eksikliğidir. Fortescue’nun, gerek Amerika’da verdiği konferanslarda gerekse Londra’da yayımlanan kitabında, Çanakkale’de gerçekten neler olduğu konusunda, İngiliz ve Amerikan kamuoylarını aydınlatması ve ayrıca savaş süresince değişik basın kuruluşlarının kasıtlı olarak yalan haber yapıp, kamuoylarını yanlış yönlendirmesini eleştirmesi önemlidir.

İkinci nokta ise, kendisinin Amerikalı olması ve bunun sonucunda savaşı İtilaf Devletleri bakış açısına uygun olarak değerlendirmesine rağmen, Türk tarafının ve müttefiklerinin savaş hazırlıkları hakkında çok doğru bilgilere sahip olması, yaptığı değerlendirmelerin gerçeği yansıtması ve henüz savaş devam ederken yayınladığı kitabında savaşın Türkler tarafından kazanılacağını belirtmesidir. Dikkati çeken son nokta ise 1. Dünya Savaşına çok zor durumda girmiş, yıkılmanın eşiğinde, ölüm kalım mücadelesi veren Osmanlı Devleti ile ilgilidir. Fortescue’nun Çanakkale ile ilgili değerlendirmelerini içeren kitabının Londra’da, 1915 yılının Ekim ayında, basıldıktan sadece 4 ay sonra Osmanlı Devleti’nin Genelkurmay İstihbarat Dairesi tarafından İngilizce’den tercüme edilip, Türkçe olarak basılması gerçekten takdire şayandır. Dünyanın o zamana kadar gördüğü en büyük savaşın ortasında olmasına rağmen, dış basını bu kadar yakından takip etmesi, bizce Osmanlı Devleti’nin gücünün hâlâ tamamen kaybolmadığına bir işarettir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

BOA. DH. EUM. VRK. 25/60 (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Evrak Odası Kalemî Evrakı)

Kitaplar

Fortescue G. (1915). *What Of the Dardanelles? An Analysis*, London.

Sayılır B. (2003). *Çanakkale: Ümitler, Yanılığlar, Gerçekler*, Ankara Yeni Türkiye Yayınevi

Makaleler

Özkaya, Y. (1996). Türk ve Dünya Basınında Çanakkale Savaşları, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XII/34, s. 295-313, Ankara.

Sempozyum Bildirileri

Albayrak, M. (2016) Çanakkale Cephesi'nde Yabancı Gazeteciler, *100. Yılında Çanakkale Sempozyumu Kitabı*, s.195-214, İstanbul.

Karacakaya, R. (2016). Çanakkale Savaşlarının İngiliz ve Amerikan Kamuoyundaki Yansımaları, *100. Yılında Çanakkale Sempozyumu Kitabı*, s. 169-179, İstanbul.

Kuruloğlu, F. (2013). Sydney Morning Herald Gazetesi'ne Göre Gelibolu'da Savaş ve Barış, *Peace and War in Gallipoli According to Sydney Morning Herald, III. International Gallipoli Symposium*, 20-25 Nisan 2012, pp. 345-361. İstanbul.

Gazeteler

Washington Post, 28 Ekim 1915.

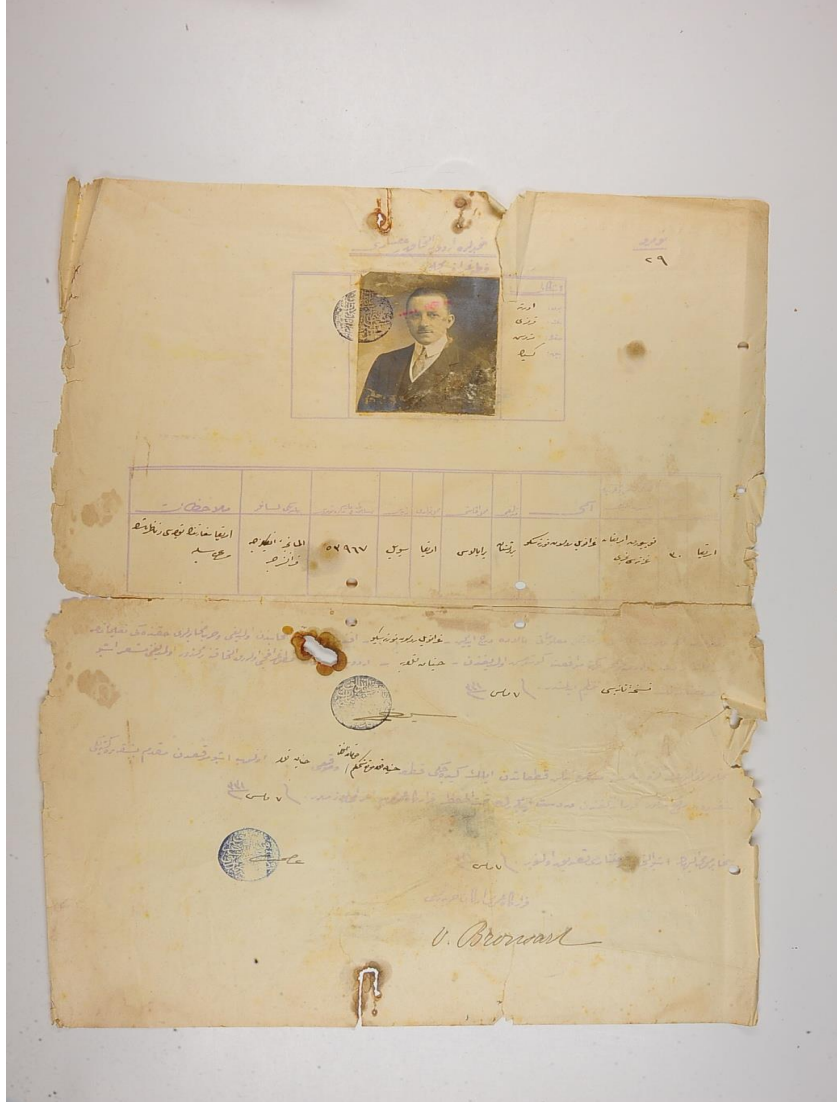
Elektronik Kaynak

https://en.wikipedia.org/wiki/Granville_Roland_Fortescue
(https://en.wikipedia.org/wiki/Granville_Roland_Fortescue) (12.09.2017)

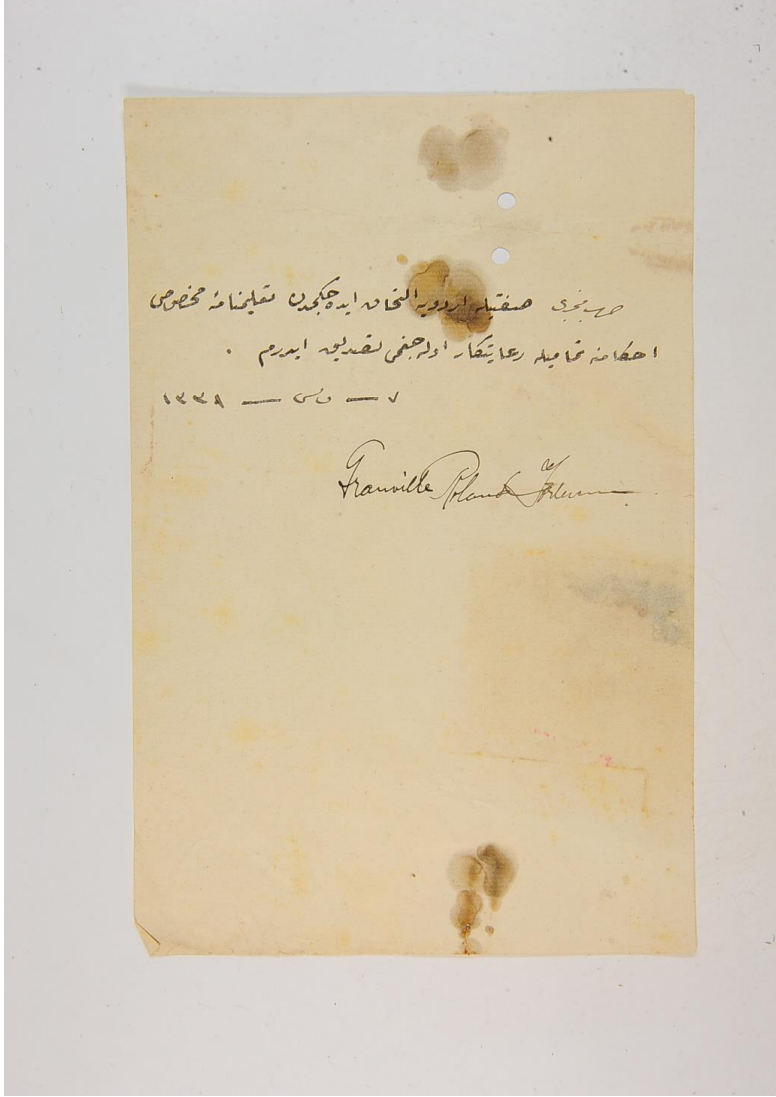

EKLER

1

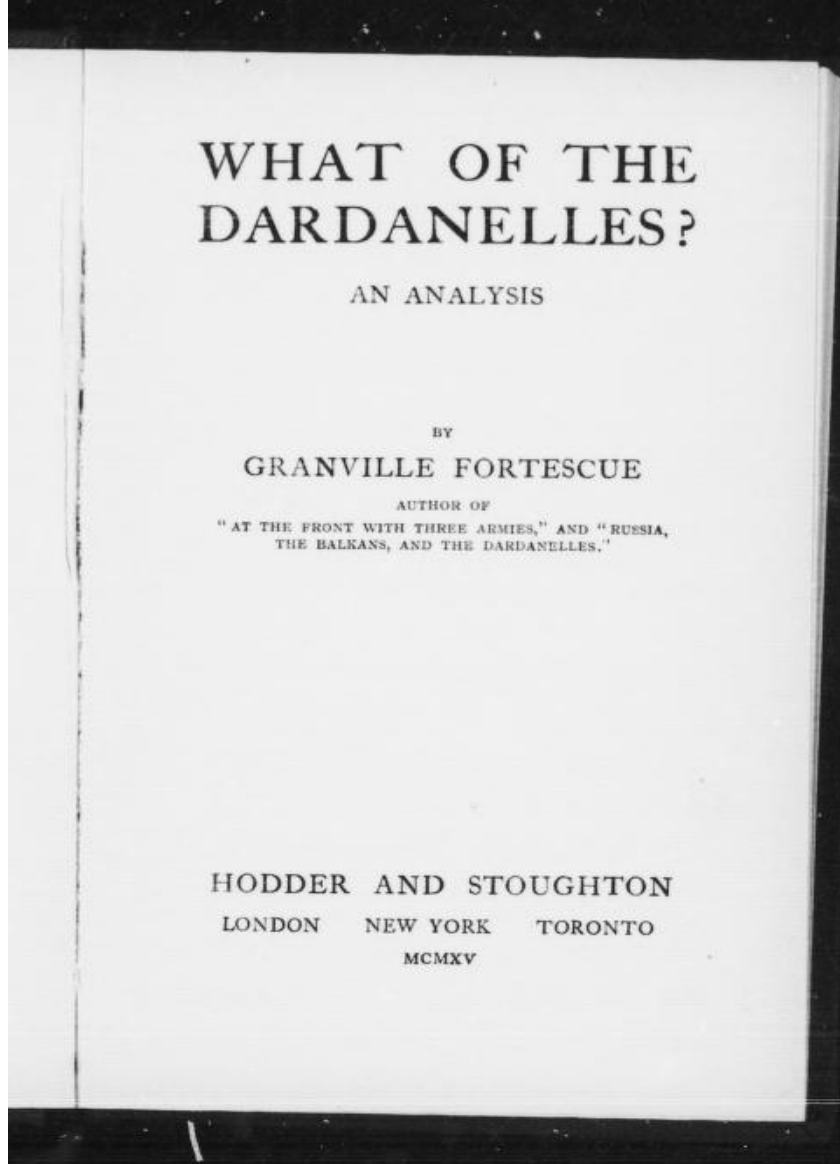

Ek 1. Fortescue'nun savaş bölgesine gidebilmesi için verilen izin belgesi

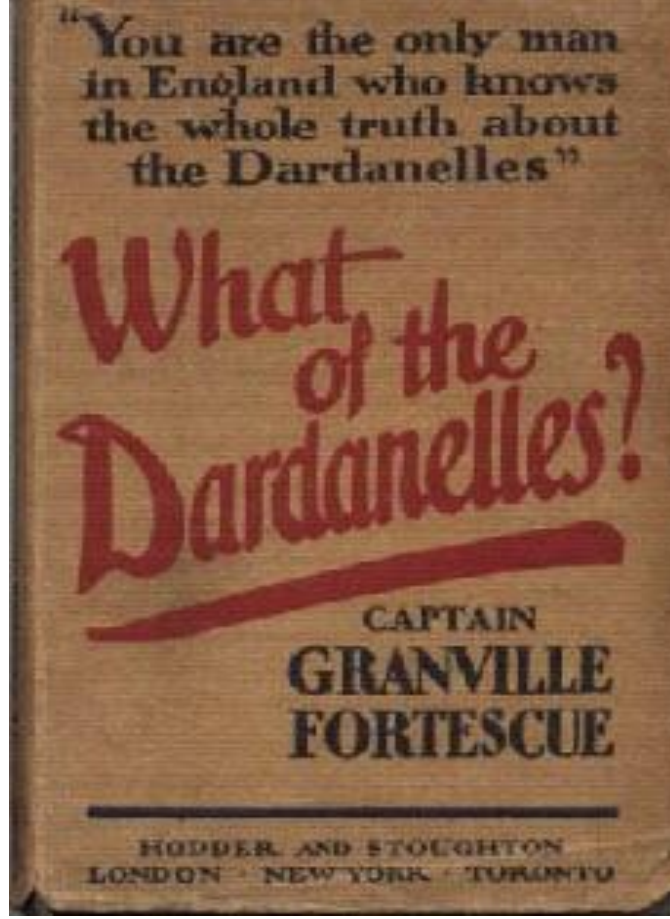
Ek 2. Fortescue'nun Çanakkale'ye hareket ederken özel talimatnameye uyacağına dair taahhüdü

Ek 3. Fortescue'nun kitabının kapağı

Ek 4. Fortescue'nun askerlik günlerinden bir resmi

Ek 5. Fortescue'nun kitabının başka bir basımının kapağı